

Gebroken Glas

praktijkverhalen van een geestelijk verzorger

Colofon

ISBN: 978 90 8954 984 6

1e druk 2017

© 2017, Fia Oomen

Exemplaren zijn te bestellen via de boekhandel
of rechtstreeks bij de uitgeverij:

Uitgeverij Elikser

Ossekop 4

8911 LE Leeuwarden

www.elikser.nl

Huub Oosterhuis en Jan Zuiker, beheerder nalatenschap Herman Andriessen,
gaven toestemming voor opname gedichten.

De verhalen zijn geanonimiseerd. Daar waar herkenbaarheid zou kunnen
optreden, is toestemming verleend.

Foto's zijn met toestemming van betrokkenen opgenomen in deze uitgave.

Omslagillustratie en portretfoto's: Marleen B. Berg, kunstenaar te Zeist
Vormgeving en opmaak: Evelien Veenstra

Deze uitgave is mogelijk gemaakt door

Warande, woon-zorgcentrum Heerewegen te Zeist, vanuit de gelden
'Waardigheid en Trots.'

Vrienden rondom Bovenwegen

Vorneveld
uitvaartzorg

roobol

Niets uit deze uitgave mag worden verveelvoudigd, opgeslagen in een geautomatiseerd
gegevensbestand en/of openbaar gemaakt door middel van druk, fotokopie, microfilm of
op wat voor wijze dan ook, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de auteur
en de uitgeverij.

This book may not be reproduced by print, photoprint, microfilm or any other means,
without written permission from the author and the publisher.

Gebroken Glas

praktijkverhalen van een geestelijk verzorger

Fia Oomen

In dankbare herinnering aan Cisca Spijkerman 1961-2017

Voorwoord

‘Daar wil je toch niet eindigen?’ hoor je aan de borreltafel. Het verpleeghuis: als we er geen partner, vader of moeder hebben wonen of er zelf werken, lopen we er het liefst met een wijde boog omheen. Afhankelijk of dement worden, en dan overgeleverd zijn aan de karige zorg van vreemde handen: het is een schrikbeeld geworden in onze cultuur, zozeer zelfs dat sommigen liever eerder dood willen dan dat.

Dit boek vertelt een tegenverhaal. En dat van binnenuit. Fia Oomen weet waar ze het over heeft. Als geestelijk verzorger werkt ze dagelijks met oude, soms nog jongere zorgafhankelijke mensen en begeleidt ze hen tot het einde toe. Toch is dit geen somber boek geworden. Het laat heel mooi zien dat wie zich toewijdt aan mensen die je tot hun laatste snik blijven verrassen en ontroeren, er zelf rijker van wordt.

Het boek schetst een ander perspectief op het kwetsbare leven in een verpleeghuis, zonder blind te zijn voor de pijn en voor het verlies die er worden geleden. Hier komen mensen aan het woord die – zoals Herman Andriessen, wiens gedichten de verhalen afwisselen, het omschreef: ‘staan in het einde’ –

maar die met vallen en opstaan bezig zijn met hun laatste staaltje levenskunst.

Als geestelijk verzorger is Fia Oomen als geen ander geoeftend in aandacht voor en toewijding aan de mens achter de patiënt of cliënt. ‘Wat ze van me kunnen verwachten, is nabijheid, vertrouwelijkheid en een luisterend oor,’ schrijft ze. Wat ze dan ziet en hoort, is meer dan de ontluistering waarmee het verpleeghuis wordt geassocieerd; integendeel, iets van glans en schittering klinkt door in de kostbare kleinoodjes die ze hier heeft verzameld. Vaak is het niet meer dan een klein zinnetje, een enkel woord of, als dat niet meer lukt: de taal van het lichaam. We luisteren er gemakkelijk overheen, maar wie zijn oren spitst, vangt iets op van menselijke waardigheid.

Zo plukt en schikt Fia Oomen een prachtig, veelkleurig veldboekje, op een akker waarvan veel mensen denken dat er niks meer kan groeien. Met gevoel voor humor en relativeringvermogen, maar ook met compassie en kennis van zaken laat ze zien hoe verpleeghuiszorg ‘bewarende zorg’ kan worden: als het jou niet meer lukt om zelf je identiteit bij elkaar te houden, dan kunnen anderen je daarbij helpen.

Het boek is daarmee ook een krachtig pleidooi voor het vak van geestelijk verzorger geworden. Het geeft een intiem inkijkje in wat je dan dagelijks doet en in

wat je daarvoor aan vaardigheden en expertise nodig hebt: van gesprekken voeren en het leiden van vieringen tot stervensbegeleiding en uitvaarten. Daar heb je specifieke kennis en kunde voor nodig, een andere dan die van de arts, verpleegkundige of fysiotherapeut. Maar in dat alles is de geestelijk verzorger ten diepste maar met één ding bezig: medemenselijkheid. Geestelijke Verzorging is daarmee een vak zoals andere, maar het is wel, zoals een collega het zegt in dit boek, een vak apart. En als je het aan Fia Oomen vraagt: een prachtig vak.

Frits de Lange,

Hoogleraar Ethiek, PThU Groningen.

Inleiding

*De ruit is gebroken
de kan is tot de rand gevuld.*

*Dit is een groot geheim
dat nimmer wordt onthuld
tenzij aan de vrouw
of de man
die zelf gebroken is
als de ruit
of gevuld als de kan.*

Bovenstaand gedicht is een vroeg gedicht van Huub Oosterhuis. Toen ik het voor het eerst las, raakte het mij meteen. Ik werd opnieuw naar dit gedicht getrokken toen ik mijn praktijkverhalen over verpleeghuisbewoners begon te schrijven. Tijdens het werk kan ik soms een beetje zicht krijgen op wat er bij bewoners door de gebroken ruit nog te zien is. Soms is daar geen sprake meer van. Dan vult de kan van het leven zich tot de rand met ontredde of leegte. Het hoe en wat blijft een geheim, dat zich niet laat ontrafelen. Het doet me denken aan een glas-in-loodraam. Vaak bestaat zo'n raam uit heldere kleuren. Wanneer het is gebroken, blijven enkel fragmenten over. Toch zijn het die fragmenten die blijven boeien, vooral als er licht doorheen valt. Iets daarvan herkennen we in het

lied van Leonard Cohen, wanneer hij zingt: 'There is a crack in everything. That's how the light gets in.' In de weerslag van ontmoetingen probeer ik de bewoners zelf aan het woord te laten komen.

Fia Oomen, 1955, werkt sinds 1998 binnen de Warande Zeist op de psycho-geriatrie, somatische en revalidatieafdelingen. Zij verzamelde gedurende vele jaren praktijkervaringen. Met liefde voor taal en oog hebbend voor de setting waarin verpleeghuisbewoners zich wel of niet staande houden, hield ze een dagboek bij. In 2007 studeerde zij af op Cross-Culturele Theologie met als bijvakken Nederlandse Literatuur vanaf 1880 en Pastorale Psychologie. In 2009 werd zij bevestigd tot predikant maar bleef in dienst van de Warande als Geestelijk Verzorger. In 2013 rondde ze, in opdracht van de Warande, een onderzoek over mantelzorgers af met een symposium onder dezelfde titel: 'In andermans Handen maar 'Naast-en-Betrokken', met als subtitel 'zorg in wederkerigheid'.

Herman Andriessen, 1927, heeft talloze publicaties op zijn naam staan over psychologie en spiritualiteit. Hij studeerde filosofie, theologie en klinische psychologie. Zijn naam blijft verbonden met pastorale supervisie, bibliodrama en pelgrimage. In 2013 overleed hij na een kort ziekbed. Voor hij ziek werd, moedigde hij de schrijfster aan om haar praktijkverhalen op te

schrijven en te kijken of er een gezamenlijke uitgave mogelijk zou zijn. Met grote dankbaarheid wil zij door de gedichten die met zorg zijn gekozen uit zijn vaak onbekende bundels, haar geliefde leermeester en inspirator eren.

Leeswijzer

Dit boekje bestaat uit verschillende elementen. Enerzijds zijn er de praktijkverhalen die als zodanig kunnen worden gelezen. Daarnaast zijn naar aanleiding van de praktijkverhalen gedichten gekozen uit het werk van Herman Andriessen. Daarmee wil de auteur de verhalen extra diepte geven. De gedichten kunnen ook los worden gelezen. Zij spreken een eigen taal. Naast het narratieve gedeelte zijn gegevens uit onder andere de vakliteratuur psychogeriatricie opgenomen. De theorie volgt in korte lijnen hoe de ziekte dementie er uitziet en hoe in de verschillende stadia van het verloop van de ziekte begeleiding kan worden geboden. Een literatuurlijst is bijgevoegd voor wie er meer over wil lezen. Vervolgens wordt gereflecteerd op het vak Geestelijke Verzorging. De praktijkverhalen illustreren de functie-inhoud. Voor een goed verstaander zijn theoretische gespreksmodellen te herkennen, onder andere de presentieleer van Andries Baart. Aangezien de geestelijke verzorging een vak apart is zoals de ouderenspecialist treffend verwoordt, was de schrijfster benieuwd hoe de verschillende disciplines vanuit hun eigen vakgebied tegen het werk van de geestelijk verzorger aankijken. Dit levert een gevarieerd beeld op dat de veelzijdigheid van het werk laat zien. Ook laat het zien hoe alle disciplines in het verpleeghuis gezamenlijke zorg leveren, vooropge-

gaan door de basiszorg. Daarom is de schrijfster erg blij dat de bijdrage van de basiszorg niet ontbreekt. Na het slotwoord wordt het boek afgesloten met een verwijzing naar de bladzijden waar de gedichten van Herman Andriessen zijn opgenomen.

Inhoudsopgave

Voorwoord	7
Inleiding	11
Leeswijzer	15
NaastenCafé	23
- Ik haal je op	23
- De moeite waard	23
- Ik houd het wel vol	25
- Dat is mijn zoon	29
Bewoners met beginnende dementie	31
- Wilt u het adres van mijn kapper?	31
- In alle gevallen ben je zo beneden	31
- Ik wil delen in jouw vrijheid	31
- Ik zeg niets, Hij zegt iets	33
- Nieuwe schoenen	35
- Zo zielig, zij	35
- Wij vrouwen zijn sterk	37
- Ik zeg er niets voor	39
Een nieuwe woonomgeving	41
- Je kunt altijd bij mij terecht	41
- Kunt u mijn moeder inlichten?	41
- De handtas	45
- Lies, Lies, Lies	45
- Dat is de vrouw van onze dominee	47
- Knibbel, knabbel, knuisje	47

Toenemende dementie	51
- Dinsdag	51
- Een kleiner hoofd	51
- Het lichaam kent een eigen taal	51
- Wat hebt u een lief gezicht	53
- De Heere kan alles	53
- Onbevleete ontvangenis	55
- De organist	57
- Ik ken je alleen naakt	57
- Ssst	57
- Een oliebol	59
- Altijd is Kortjakje ziek	59
- Zo fijn, Amen	61
- Wat voor soort rollator rijd je eigenlijk?	63
- Mooi meisje	63
- Mijn man is à	65
- In een worteltje bijten	67
- Ik ben onderweg naar mijn eeuwig huis	67
- De praatmevrouw	71
Gesprekskring en huiskamervieringen	73
- Het volkslied	73
- Het komt allemaal goed	75
- Wilt u voor mijn kinderen bidden?	77
- Namens mijn Schepper moet ik opstaan	79
Stervensbegeleiding	81
- Ik moet zo zingen	81
- Een laatste aanraking	81
- Ik mag eerst	83

- Liefdevolle verzorging	89
- Ik ga en ze gaat	89
- De ziel heeft tijd nodig om het lichaam te verlaten	91
Afscheidsdienst	93
- Wilt u een beetje vertellen?	93
- De troost van een vogel	93
Een spirituele levensloop gezien en gevoed	97
- Burgemeester van Amsterdam I	97
- Burgemeester van Amsterdam II	99
- Burgemeester van Amsterdam III	103
Revalidatie	105
- Verlangen om te sterven	105
- Een ervaring rijker	105
- Generativiteit	107
- Zoals mijn bed geschud is, ...	109
Somatiek	113
- Levenskunst	113
- De poortwachter	117
- Ik kan nog wel even vooruit	119
- Bij moeder op schoot	119
- Kaars	121
- Twee vliegtuigen	121
- De buschauffeur en de dominee	123
- Eén ding weet ik zeker	127
- Het paard van Ome Loeks	127

- Ramadan	131
- Het ijs is gebroken	133
- Anders zou ik het u gezegd hebben	133
- Dat noem ik nu eens goede ouderenzorg	139
- Kunt u niet in de zorg gaan?	139
- Vrede in mijn hart	141
- Nietzsches tranen	141
Gegevens uit de vakliteratuur	145
1.1 Inleiding	145
1.2 Tweedeling in de ouderdom	148
1.3 Onomkeerbare achteruitgang	150
1.4 Belevingsstadia in het dementieproces	152
1.5 Hoofdstromen van benadering	157
1.6 Zorgprobleem	162
1.7 Conclusie	166
De functieomschrijving van de Geestelijke Verzorging	169
Reactie van naasten	175
Multidisciplinaire bijdrage in de reflectie op Geestelijke Verzorging vanuit het eigen vakgebied of de eigen positie	177
- Cliëntenraad psychogeriatric	177
- Zorgmedewerker	178
- Verpleegkundig specialist	180
- Maatschappelijk Werk	181
- Psycholoog	183